

Mr. C. Assers
Handleiding
tot de beoefening
van het
Nederlands
Burgerlijk Recht

Verbintenissenrecht

deel III **Algemeen overeenkomstenrecht**

Zestiende druk

bewerkt door

mr.drs. C.H. Sieburgh

Raadsheer in de Hoge Raad der Nederlanden
Staatsraad i.b.d. in de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State
Hoogleraar aan de Radboud Universiteit Nijmegen

Wolters Kluwer

Deventer – 2022

VOORWOORD

Bij de eerste druk

Het derde deel van Assers Handleiding, handelende over het verbintenissenrecht, is thans verdeeld over drie afzonderlijke boeken. Het eerste stuk, bewerkt door Prof. Losecaat Vermeer, is gewijd aan de *verbintenissen in het algemeen*. In het derde stuk, bewerkt door Prof. Kamphuisen, worden de *bijzondere overeenkomsten* behandeld. Dit tweede stuk handelt over de *algemene leer der overeenkomsten* en over de in de derde titel geregelde *verbintenissen uit de wet*, namelijk de zaakwaarneming, de onverschuldigde betaling en de onrechtmatige daad.

Evenals het eerste en het derde stuk is ook dit tweede stuk geheel opnieuw bewerkt. Van een herziening van het werk van een mijner voorgangers kon nauwelijks sprake zijn. De voortreffelijke en zeer invloedrijke bewerking van Van Goudoever, waarvan de eerste aflevering in 1913 en de laatste in 1921 verscheen, is onvoltooid gebleven. Slechts een klein gedeelte van de hier behandelde stof werd daarin besproken. Ook het reeds in de vorige eeuw door C. Asser zelf begonnen deel over het verbintenissenrecht, dat later is voortgezet door Limburg, is nimmer gereedgekomen. Onder meer werden daarin de art. 1390-1416 overgeslagen. Doch zelfs indien door deze auteurs de gehele stof zou zijn behandeld, zou niet tot een herziening van hun werk zijn besloten. De ontwikkeling, welke het recht in het algemeen en de in dit stuk behandelde sector daarvan in het bijzonder gedurende de afgelopen decennia heeft gekenmerkt, deden een geheel nieuwe bewerking van deze stof gewenst zijn.

Vught, oktober 1954

L.E.H. Rutten

Bij de zevende druk

Na de verschijning in 1984 van de eerste band, waarin de verbintenis in het algemeen volgens het nieuwe recht wordt behandeld, is bekend geworden dat de inwerkingtreding van de Boeken 3, 5 en 6 van het nieuwe Burgerlijk Wetboek niet in 1986 doch pas enige jaren later zal plaatsvinden. Niettemin doe ik thans de tweede band het licht zien, waarin titel 2 van Boek 3 (*rechtshandelingen*) en titel 5 van Boek 6 (*overeenkomsten in het algemeen*) worden behandeld als vormen zij reeds geldend recht. Ondanks het uitstel van de datum van inwerkingtreding

vindt gelukkig de voorbereiding op het nieuwe recht in de rechtspraak en aan de universiteiten voortgang. Bij deze inspanningen kan een boek waarin dat nieuwe recht volgens de formule van de Asser-serie wordt beschreven, zijn nut bewijzen.

De methode van bewerking van dit deel is gelijk aan die van het vorige. De bewerking is ingrijpend in die zin dat vele passages moesten worden herschreven en nieuwe stukken moesten worden toegevoegd. Dit neemt echter niet weg dat in vele opzichten op de zesde druk kon worden voortgebouwd.

De opzet en de indeling van het boek zijn niet sterk gewijzigd. Weliswaar is in verband met de op alle rechtshandelingen toepasselijke titel 3.2 meer aandacht besteed aan de eenzijdige rechtshandelingen, maar de obligatoire overeenkomst is het uitgangspunt van de beschouwingen gebleven.

Ook voor het tweede deel geldt dat het oude recht in deze zevende druk niet meer systematisch wordt behandeld, doch dat wel jurisprudentie en literatuur over het oude recht zijn verwerkt, voor zover verwacht mag worden dat zij hun betekenis onder de nieuwe wet zullen behouden. Doordat het nieuwe contractenrecht in sterke mate bij het oude aansluit, kon aldus bijna overal een overzicht van de 'oude' jurisprudentie, zij het soms wat anders gerangschikt, behouden blijven. De verschillen tussen het oude en het nieuwe recht heb ik zoveel mogelijk aangegeven.

Voor het overige zij verwezen naar het voorwoord bij de zevende druk van het eerste deel.

(...)

Den Haag, maart 1985
A.S. Hartkamp

Bij de achtste druk

In deze druk wordt, anders dan in de vorige, tevens het geldende recht behandeld. Bij de bewerking is dezelfde methode gevolgd als in de achtste druk van het eerste deel; ik moe naar het voorwoord daarbij verwijzen.

(...)

Den Haag, december 1988
A.S. Hartkamp

Bij de negende druk

De Boeken 3, 5 en 6 van het nieuwe Burgerlijk Wetboek, alsmede de titels 1, 7, 9 en 14 van Boek 7 zijn op 1 januari 1992 in werking getreden; Boek 8 is reeds op 1 april 1991 voorgegaan. De artikelen van deze Boeken worden thans uiteraard in de definitieve nummering geciteerd. Wat de parlementaire geschiedenis van

de invoeringswetgeving betreft, is thans naar de door Reehuis en Slob verzorgde uitgave verwezen.

Aangezien in dit boek zowel titel 2 van Boek 3 als titel 5 van Boek 6 worden behandeld, zijn artikelen steeds met het boeknummer geciteerd, behalve waar gezien de context geen misverstand mogelijk is. (...)

De opzet van het boek is dezelfde gebleven als in de achtste druk, zodat zowel het oude als het nieuwe recht worden behandeld en de verschillen tussen beide worden aangegeven. In verband hiermee is tevens het overgangsrecht – telkens bij het onderwerp waarop het betrekking heeft, alsmede in de registers – verwerkt.

(...)

Den Haag, december 1992

A.S. Hartkamp

Bij de tiende druk

In de achtste en de negende druk beoogde dit boek een volledig overzicht van het oude en het nieuwe recht te bieden. Daaraan bestaat thans geen behoefte meer. De aan het oude recht gewijde passages zijn geschrapt of zodanig omgewerkt dat zij nog slechts een korte historische inleiding vormen tot de behandeling van het geldende recht.

Men zie verder het voorwoord bij de tiende druk van het eerste deel.

Ik ben erkentelijk voor de interessante beschouwingen die De Kluiver, NTBR 1994, p. 246-251 aan de negende druk van dit boek heeft gewijid.

Den Haag, februari 1997

A.S. Hartkamp

Bij de elfde druk

Voor het eerst sinds het bijhouden van Assers Verbintenissenrecht aan mij werd toevertrouwd, heb ik bij de voorbereiding van een nieuwe druk kunnen volstaan met een bewerking in de gebruikelijke zin van het woord, d.w.z. verwerking van nieuwe wetgeving, literatuur en rechtspraak en – meestal in verband daarmee – bezinning op de juistheid van ingenomen standpunten.

(...)

Den Haag, november 2000

A.S. Hartkamp

Bij de twaalfde druk

Veel nieuwe wetgeving moest tot aanpassing van de tekst of van verwijzingen leiden: het nieuwe erfrecht (Boek 4 BW) en de schenkingstitel (titel 7.3 BW), het huurrecht (titel 7.4 BW), de aanneming van werk (titel 7.12 BW), het nieuwe eerste boek van het wetboek van burgerlijke rechtsvordering, de wet op de rechterlijke organisatie, alsmede de richtlijnen inzake de consumentenkoop, de bescherming van de consument bij op afstand gesloten overeenkomsten en de juridische aspecten van diensten van de informatiemaatschappij. Interessant is ook de omvangrijke wijziging van het Duitse verbintenissenrecht.

(...)

Bij de voorbereiding van deze druk heb ik de medewerking gehad van mevr. mr. drs. C.H. Sieburgh, hoogleraar aan de Radboud Universiteit Nijmegen en raadsheer-plaatsvervanger in het Gerechtshof te Amsterdam. (...)

Den Haag, 1 december 2004

A.S. Hartkamp

Bij de dertiende druk

Hiervóór is een mededeling afgedrukt van de Asser Adviesraad en de uitgever, waarin wijzigingen in de opzet van de Asser-serie zijn aangekondigd.

De omnummering van de delen, die ertoe strekt de volgorde daarvan beter af te stemmen op die van de Boeken van het Burgerlijk Wetboek, betekent dat het Verbintenissenrecht voortaan Deel 6 van de serie zal vormen. Van de gelegenheid is gebruikgemaakt het eerste deel (voorheen deel 4-I), gelet op de omvang daarvan, in twee banden (6-I* en 6-II*) te splitsen. De onderhavige band (voorheen deel 4-II) is daarom deel 6-III*, en bevat het algemene overeenkomstenrecht. Het boek behandelt de stof van de tweede titel van Boek 3 (Rechtshandelingen) en de vijfde titel van Boek 6 (Overeenkomsten in het algemeen).

De nieuwe opzet maakt het wenselijk de tekstblokken, die werden ingevoerd bij de zevende druk in 1985, thans voor het eerst opnieuw te nummeren. Een transponeringstabel is achter in het boek opgenomen.

In de genoemde mededeling wordt een grotere aandacht aangekondigd voor Europees recht en rechtsvergelijking. Voor dit boek heeft dat geleid tot de toevoeging van nr. 16-18, 64, 118, 120, 186-188, 207, 213-217, 273, 283, 304-309, 347, 355-361, 479-480, 540, 635 en 671-677 alsmede tot aanvullingen in veel andere nummers. Voor de rechtsvergelijking ligt daarbij de nadruk op de Unidroit Principles of International Commercial Contracts, de Principles of European Contract Law, de Draft Common Frame of Reference en het Weense Koopverdrag.

Uiteraard zijn de sedert de twaalfde druk (2005) verschenen wetgeving, rechtspraak en literatuur op de gebruikelijke wijze verwerkt.

(...)

Aan de vorige druk van dit werk is reeds een bijdrage geleverd door de tweede ondergetekende. De verantwoordelijkheid voor de bewerking van het Verbintenissenrecht ligt thans bij ons tezamen.

(...)

Den Haag, december 2009

A.S. Hartkamp

C.H. Sieburgh

Bij de veertiende druk

Na de ingrijpende bewerking in de vorige druk (nieuwe lay out, vernummering van de tekstblokken, meer aandacht voor Europees recht en rechtsvergelijking), zijn de meeste hoofdstukken aldus bewerkt dat daarin de nieuwe rechtspraak (waaronder ruim vijftig nieuwe arresten van de Hoge Raad) en literatuur zijn opgenomen en de tekst daaraan is aangepast.

Het hoofdstuk over de nulliteiten is met inachtneming van recente ontwikkelingen in de rechtspraak grondig aangepast.

In deze druk zijn korte cursieve introductietekstjes aangebracht, zowel in de grote letter als in de tekstblokken die geheel uit kleine letters bestaan. De ervaringen met de delen 6-IV* (13e druk, 2011), 6-I* (14e druk, 2012) en 6-II (14e druk, 2013) hebben uitgewezen dat dit de toegankelijkheid van het boek vergroot.

(...)

Den Haag, februari 2014

A.S. Hartkamp

C.H. Sieburgh

Bij de vijftiende druk

Dit is het derde gedeelte van het Asser-Deel 6 dat het Verbintenissenrecht tot onderwerp heeft. Het Verbintenissenrecht is in de Asser-serie vanaf 1939 behandeld. De eerste druk, van de hand van mr. Losecaat Vermeer en mr. Rutten, verscheen tussen 1939 en 1956 in afleveringen. Reeds in de loop van de totstandkoming van de eerste druk splitsten de auteurs de stof in twee delen: de verbintenis in het algemeen (eerste stuk) en de algemene leer der overeenkomsten en de verbintenis uit de wet (tweede stuk). Met het gereedkomen van het eerste stuk, 'De Verbintenis', dat in 1956 als laatste van de twee delen verscheen, was de in 1885 door C. Asser begonnen Handleiding tot de beoefening van het Nederlandsch Burgerlijk Recht volledig. In de zevenentwintig jaar die daarop volgden bewerkte Rutten de tweede tot en met de zesde druk van de aanvankelijk twee en vanaf 1973 drie delen die het verbintenissenrecht behandelen. Met het oog op de naderende inwerking-treding van de Boeken 3, 5 en 6 van het 'nieuwe Burgerlijk Wetboek' nam mr.

Hartkamp in 1984 het auteurschap van het Deel over het Verbintenissenrecht over. Van de zevende tot en met de veertiende druk verscheen eens in de vier jaar een nieuwe druk van iedere band binnen dit Deel.

Door zijn ervaring in de rechtswetenschap en de rechtspraak en zijn betrokkenheid bij de wetgeving Nieuw BW wist Hartkamp in zijn bewerkingen van het Verbintenissenrecht wetenschappelijk-dogmatische diepgang te combineren met een fijnzinnig gevoel voor de rechtspraak. Een toegankelijke, kernachtige en weloverwogen schrijfstijl en een niet aflatende gedrevenheid om rechtsontwikkelingen te volgen, te doorgronden en mede vorm te geven maakten zijn werk tot een baken voor de serieuze beoefenaar van het verbintenissenrecht. Zijn verstrekkende kennis en elastische denkvermogen droegen eraan bij dat ook voor de eisen die het Europese recht aan het in Nederland geldende vermogensrecht stelt, oplossingen zijn gevonden die zo veel mogelijk aansluiten bij het systeem van het vermogensrecht.

In 2001 werd ik tot mijn verrassing en plezier gevraagd medewerking te verlenen aan twee hoofdstukken over de grondslagen van en de vereisten voor aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad in de elfde druk van wat toen deel 4-III was en thans deel 6-IV is. Bij de voorbereiding van de twaalfde druk verleende ik medewerking aan alle delen die het verbintenissenrecht behandelen. Van de dertiende en de veertiende druk daarvan ben ik medeauteur. Gedurende die vijftien jaar heeft Hartkamp zijn enthousiasme voor de bewerking van 'de Assers' overtuigend weten over te brengen.

Rutten en Hartkamp hebben met hun bewerkingen blijk gegeven van een groot verantwoordelijkheidsgevoel voor het in Nederland geldende verbintenissenrecht en de richting die daaraan langs lijnen van geleidelijkheid gegeven kan worden. Met de bewerking van deze vijftiende druk beoog ik recht te doen aan deze taakopvatting.

De sinds de vorige druk verschenen wetgeving, rechtspraak (waaronder ruim vijftig arresten van de Hoge Raad) en literatuur zijn op de gebruikelijke wijze verwerkt. In het bijzonder is aandacht besteed aan de grondslag en maatstaven voor uitleg (nr. 372-374), de opzegbaarheid van een duurovereenkomst (nr. 408), de algemene beginselen die de gevolgen van de overeenkomst ten aanzien van derden betreffen (hoofdstuk 18, nr. 514 e.v.), de conversie (nr. 656) en de ontbinding (nr. 684-685)

Wetgeving, rechtspraak en literatuur zijn verwerkt tot 1 november 2018.

Den Haag, 2 november 2018

C.H. Sieburgh

VOORWOORD BIJ DE ZESTIENDE DRUK

In deze zestiende druk van het derde gedeelte van het Asser-Deel 6 dat het Verbintenissenrecht tot onderwerp heeft, zijn de sinds de vorige druk verschenen wetgeving, rechtspraak en literatuur verwerkt. Op deze plaats vermeld ik de aanpassing van nr. [72]-[74] (consensuele en reële overeenkomst). Toegevoegd is nr. [134a] (derde verklaart valselijk voor een ander). De beoordeling van de onredelijke bezwarendheid oftewel oneerlijkheid van een beding in algemene voorwaarden en de daaraan te verbinden rechtsgevolgen zijn onderwerp van een continue stroom van Europese en nationale rechtspraak, samengevat en geactualiseerd in nr. [479] e.v.

Wetgeving, rechtspraak en literatuur zijn verwerkt tot 21 oktober 2022.

Den Haag, 21 oktober 2022

C.H. Sieburgh

INHOUDSOPGAVE

<i>Voorwoord</i>	IX
<i>Voorwoord bij de zestiende druk</i>	XV
<i>Uitgebreide inhoudsopgave</i>	XXI
<i>Enige afkortingen</i>	XLI
<i>Lijst van verkort aangehaalde werken</i>	XLIII
RECHTSHANDELING EN OVEREENKOMST	1
Hoofdstuk 1 - Inleiding	3
Hoofdstuk 2 - De overeenkomst als algemeen begrip	9
2.1 Het begrip overeenkomst in algemene zin	9
2.2 Onderscheidingen van overeenkomsten naar de aard van het recht waarop zij betrekkingen hebben	17
2.2.I De familierechtelijke overeenkomst (het huwelijk, het geregistreerd partnerschap)	19
2.2.II De goederenrechtelijke overeenkomst	20
2.2.III De obligatoire overeenkomst	25
2.2.IV De procesrechtelijke overeenkomst (bewijsovereenkomst)	28
2.2.V De publiekrechtelijke overeenkomst	30
Hoofdstuk 3 - De obligatoire overeenkomst	35
3.1 De beginselen van contractenrecht	35
3.2 Onderscheidingen van de obligatoire overeenkomsten	54
3.2.I Onbenoemde, benoemde en gemengde overeenkomsten	54
3.2.II Consensuele, reële en formele overeenkomsten	58
3.2.III Wederkerige en eenzijdige overeenkomst	64
3.2.IV Overeenkomsten om niet en onder bezwarende titel	66
3.2.V Vergeldende en kansovereenkomsten	68
3.2.VI Overeenkomsten die voorbijgaande en overeenkomsten die voortdurende verbintenissen in het leven roepen	70
3.2.VII Hoofdovereenkomsten en hulpovereenkomsten	71
3.3 Algemene opmerkingen over de bestanddelen van een obligatoire overeenkomst	76

Hoofdstuk 4 - De eenzijdige rechtshandeling	81
DE TOTSTANDKOMING VAN DE OVEREENKOMST	89
Inleidende opmerkingen	91
Hoofdstuk 5 - De bekwaamheid van partijen	93
Hoofdstuk 6 - Wil, verklaring, vertrouwen	103
6.1 Het begrip wilsovereenstemming	103
6.2 Oorzaken van discrepantie tussen wil en verklaring	122
6.3 Het misverstand (de duidingswil ontbreekt)	129
6.4 De schijnhandeling	132
6.5 Het bij derden opgewekte vertrouwen	136
Hoofdstuk 7 - Het tot stand komen van de wilsovereenstemming	141
7.1 Wijze waarop de wilsovereenstemming tot stand komt	141
7.2 Tijdstip waarop de wilsovereenstemming tot stand komt	158
7.3 Plaats waar de overeenkomst tot stand komt	161
7.4 Rechtsvergelijkende gegevens	162
7.5 De onderhandelingsfase	164
Hoofdstuk 8 - Wilsgebreken	183
8.1 Inleidende opmerkingen	183
8.2 Dwaling	191
8.3 Bedrog	220
8.4 Bedreiging	225
8.5 Misbruik van omstandigheden	229
Hoofdstuk 9 - Vormvereisten	241
DE INHOUD VAN DE OVEREENKOMST	251
Inleidende opmerkingen	253
Hoofdstuk 10 - De bepaalbaarheid van de verbintenissen	255
Hoofdstuk 11 - De voortbouwende overeenkomst	269
Hoofdstuk 12 - Strijd met de wet, goede zeden of openbare orde	275
12.1 Inleidende opmerkingen	275
12.2 De overeenkomst in strijd met de wet	282
12.3 De overeenkomst in strijd met de goede zeden	298

12.4	De overeenkomst in strijd met de openbare orde	311
12.5	Synthese betreffende ongeldigheidsmodaliteiten krachtens art. 3:40 BW	315
	Hoofdstuk 13 - Voorwaarde en tijdsbepaling	321
	Hoofdstuk 14 - De uitleg van overeenkomsten	327
	Hoofdstuk 15 - De aanvulling van de inhoud van de overeenkomst door de wet, de gewoonte en de redelijkheid en billijkheid	349
	Hoofdstuk 16 - Redelijkheid en billijkheid	361
16.1	Inleidende opmerkingen	361
16.2	Aanvullende werking	372
16.3	Beperkende werking	380
16.4	Onvoorziene omstandigheden	404
	Hoofdstuk 17 - Algemene voorwaarden en standaardregelingen	425
17.1	Inleidende opmerkingen	425
17.2	Begripsomschrijving	430
17.3	De toepasselijkheid van algemene voorwaarden	435
17.4	Inhoudscontrole	444
	17.4.I De toetsing van contractsbedingen aan de open norm van art. 6:233 onder a BW	447
	17.4.II De lijsten van art. 6:236 BW en art. 6:237 BW	456
	17.4.III De verbodsactie	465
17.5	Overige bepalingen	469
17.6	Standaardregelingen	473
	DE GEVOLGEN VAN DE OVEREENKOMST TEN AANZIEN VAN DERDEN	477
	Hoofdstuk 18 - Algemene beginselen	479
	Hoofdstuk 19 - Kwalitatieve rechten en verplichtingen	503
19.1	Inleidende opmerkingen	503
19.2	Kwalitatieve rechten	505
19.3	Kwalitatieve verplichtingen	511
	Hoofdstuk 20 - Het beding ten behoeve van een derde	521
	Hoofdstuk 21 - Doorwerking van verweermiddelen ten behoeve van ondergeschikten	537
	Hoofdstuk 22 - De actio Pauliana	543

NIETIGHEID; VERNIETIGBAARHEID; ONTBINDING	557
Inleidende opmerkingen	559
Hoofdstuk 23 - Algemene leer der nietigheden	563
Hoofdstuk 24 - De vernietiging van rechtshandelingen	577
24.1 De wijze waarop de vernietiging plaatsvindt	578
24.2 Verjaring en verval	583
24.2.I Verjaring van de rechtsvordering en verval door tijdsverloop	583
24.2.II Andere gronden van verval	584
HOOFDSTUK 25 - De gevolgen van vernietiging en van nietigheid	593
25.1 De gevolgen van vernietiging	596
25.2 De gevolgen van nietigheid	601
25.3 Partiële nietigheid en conversie	602
25.3.I Partiële nietigheid	602
25.3.II Conversie	606
25.4 Bekrachtiging van nietige rechtshandelingen	615
HOOFDSTUK 26 - De ontbinding van wederkerige overeenkomsten op grond van niet-nakoming	623
26.1 Inleidende opmerkingen	623
26.2 Voorwaarden voor de bevoegdheid tot ontbinding	630
26.3 De wijze waarop de ontbinding plaatsvindt	639
26.4 De gevolgen van de ontbinding	648
26.5 Opschortingsrechten	659
<i>Zakenregister</i>	665
<i>Wetsartikelenregister</i>	675
<i>Jurisprudentieregister</i>	691

UITGEBREIDE INHOUDSOPGAVE

	RECHTSHANDELING EN OVEREENKOMST	1
1	Inleiding	3
1	Overeenkomst: belangrijkste bron van verbintenissen	
2	Rechtsfeiten: (rechts)handelingen en andere feiten	
3	Rechtshandeling	
4	Systeem BW: regeling rechtshandeling (Boek 3 BW) en overeenkomst (Boek 6 BW)	
5	Onderling verband regeling rechtshandeling en overeenkomst	
6	Behandeling titels 3.2 en 6.5 BW	
7	Obligatoire overeenkomsten: belangrijkste groep van rechtshandelingen	
2	De overeenkomst als algemeen begrip	9
2.1	Het begrip overeenkomst in algemene zin	9
8	Omschrijving overeenkomst	
9	Kenmerken overeenkomst: wilsovereenstemming, verklaring	
10	Kenmerken overeenkomst: totstandkoming vormvrij, tenzij	
11	Kenmerken overeenkomst: meezijdige rechtshandeling	
12	Kenmerken overeenkomst: wil gericht op teweegbrengen rechtsgevolg	
13	Gentlemen's agreement, letter of intent	
14	Kenmerken overeenkomst: rechtsgevolgen teweeggebracht tussen partijen; meezijdige rechtshandelingen die geen rechtsgevolg tussen partijen teweegbrengen	
15	Meezijdige rechtshandelingen die geen rechtsgevolg tussen partijen teweegbrengen	
16	Rechtsvergelijking; Europees recht: art. 101 VWEU	
17	Eenzijdige rechtshandeling	
18	Art. 101 VWEU: begrip overeenkomst heeft ruimer bereik	
2.2	Onderscheidingen van overeenkomsten naar de aard van het recht waarop zij betrekkingen hebben	17
19	Indeling overeenkomsten	
20	Vervolg	
21	Vervolg	
2.2.I	De familierechtelijke overeenkomst (het huwelijk, het geregistreerd partnerschap)	19
22	Aangaan huwelijk is overeenkomst	
2.2.II	De goederenrechtelijke overeenkomst	20
23	Goederenrechtelijke overeenkomst en verband met obligatoire overeenkomst	
24	Historie van begrippen zakelijke en goederenrechtelijke overeenkomst	
25	Opvattingen over inhoud van begrip goederenrechtelijke overeenkomst	
26	Vervolg	
27	Vervolg	
2.2.III	De obligatoire overeenkomst	25
28	Obligatoire overeenkomst: wettelijk geregeld	
29	Rechtshandeling: Boek 3, titel 2 BW	
30	Obligatoire overeenkomst: Boek 6, titel 5 BW	

	31	Obligatoire overeenkomst: verbintenisscheppend in strikte zin	
	32	Omschrijving obligatoire overeenkomst	
2.2.IV		De procesrechtelijke overeenkomst (bewijsovereenkomst)	28
	33	Omschrijving bewijsovereenkomst	
	34	(On)geldigheid bewijsovereenkomst	
	35	Varia	
2.2.V		De publiekrechtelijke overeenkomst	30
	36	Omschrijving publiekrechtelijke overeenkomst	
	37	Toepasselijkheid schakelbepalingen; analoge toepassing privaatrechtelijke regels	
	38	Vervolg	
3		De obligatoire overeenkomst	35
	39	Plan van behandeling	
3.1		De beginselen van contractenrecht	35
	40	Regels en beginselen	
	41	Beginselen van contractenrecht	
	42	Beginselen van contractenrecht, vervolg	
	43	Beginselen van contractenrecht, vervolg	
	44	Beginselen: geen hoofdregel en uitzondering; wetgevingstechniek	
	45	Ontwikkelingen met betrekking tot contractsvrijheid en consensualisme	
	46	Veranderde betekenis pacta sunt servanda	
	47	Contractsvrijheid in Romeinse recht	
	48	Contractsvrijheid in canonieke recht	
	49	Contractsvrijheid na Franse revolutie	
	50	Contractsvrijheid impliciet ten grondslag aan wet	
	51	Uitzonderingen op contractsvrijheid noodzakelijk	
	52	Onderminning contractsvrijheid door gebruik dat ervan is gemaakt	
	53	Beperking contractsvrijheid door overheidsingrijpen	
	54	Beperking contractsvrijheid n.a.v. WO II	
	55	Beperking contractsvrijheid door redelijkheid en billijkheid, goede zeden en openbare orde in rechtspraak en rechtsleer	
	56	Onevenredigheid prestaties	
	57	Balans belangen van individu en van gemeenschap	
	58	Contractsvrijheid als grondrecht	
	59	Horizontale werking grondrechten	
	60	Directe en indirecte horizontale werking grondrechten in rechtspraak	
	61	Botsing van grondrechten	
	62	Botsingen of beperking van grondrecht en partijautonomie	
	63	Vervolg	
	64	Contractsvrijheid en Unierechtelijke verkeersvrijheden	
3.2		Onderscheidingen van de obligatoire overeenkomsten	54
	65	Obligatoire overeenkomsten: enkele onderscheidingen	
3.2.I		Onbenoemde, benoemde en gemengde overeenkomsten	54
	66	Onbenoemde of benoemde overeenkomst	
	67	Gemengde overeenkomst	
	68	Op gemengde overeenkomst van toepassing zijnde wetsbepaling(en)	
	69	Art. 6:215 BW	
	70	Vervolg	
3.2.II		Consensuele, reële en formele overeenkomsten	58
	71	Consensuele en reële overeenkomst	
	72	Huidig recht: consensuele en reële overeenkomst	

	73	Reële overeenkomst naar huidig BW	
	74	Reële overeenkomst naar oud BW	
	75	Partijafpraak gericht op noodzaak overgave zaak voor ontstaan verbintenis	
	76	Wilsovereenstemming als element reële overeenkomst (g)een obligatoire overeenkomst	
	77	Vervallen	
	78	Formele overeenkomst	
	79	Huidige BW: vermindering vormvoorschriften	
3.2.III		Wederkerige en eenzijdige overeenkomst	64
	80	Wederkerige en eenzijdige overeenkomst	
	81	Wederkerige overeenkomst	
	82	Eenzijdige overeenkomst	
	83	Onvolmaakt of toevallig wederkerige overeenkomst	
3.2.IV		Overeenkomsten om niet en onder bezwarende titel	66
	84	Overeenkomst om niet of onder bezwarende titel	
	85	Voorbeelden; belang onderscheid in verband met Actio Pauliana	
	86	Varia	
3.2.V		Vergeldende en kansovereenkomsten	68
	87	Vergeldende en kansovereenkomst	
	88	Vervolg	
3.2.VI		Overeenkomsten die voorbijgaande en overeenkomsten die voortdurende verbintenissen in het leven roepen	70
	89	Vorbijgaande en voortdurende overeenkomst	
3.2.VII		Hoofdovereenkomsten en hulpovereenkomsten	71
	90	Hoofdovereenkomst en hulpovereenkomst	
	91	Hulpovereenkomst, vervolg	
	92	Voorovereenkomst is hulpovereenkomst	
	93	Vier typen voorovereenkomsten	
	94	Overeenkomsten die geen voorovereenkomst zijn	
3.3		Algemene opmerkingen over de bestanddelen van een obligatoire overeenkomst	76
	95	Aan obligatoire overeenkomst te stellen eisen	
	96	Drie soorten bestanddelen: essentialia, naturalia, accidentalia	
	97	Andere onderscheidingen hoofd- en nevenbestanddelen	
4		De eenzijdige rechtshandeling	81
	98	Eenzijdige rechtshandeling	
	99	Gerichte en ongerichte eenzijdige rechtshandeling	
	100	Belang onderscheid: nulliteiten	
	101	Geen scherp onderscheid tussen eenzijdige gerichte rechtshandeling en overeenkomst	
	102	Eenzijdige toezegging of (eenzijdige) overeenkomst	
	103	Andere tussenfiguren	
	104	Toepassing dezelfde regels totstandkoming, uitleg, geldigheid en nietigheid	
	105	Niet-vermogensrechtelijke rechtshandeling: art. 3:59 BW	
		DE TOTSTANDKOMING VAN DE OVEREENKOMST	89
		Inleidende opmerkingen	91
	106	Vereisten voor totstandkoming overeenkomst: plan van behandeling	
5		De bekwaamheid van partijen	93
	107	Art. 3:32 BW: bekwaamheid	
	108	Onbekwaamheid	

	109	Onderscheid onbekwaamheid en onbevoegdheid	
	110	Onbekwaam zijn: minderjarigen en onder curatele gestelden	
	111	Minderjarige bekwaam indien toestemming wettelijk vertegenwoordiger	
	112	Vervolg	
	113	Curator	
	114	Overeenkomst gesloten door onbekwame is vernietigbaar	
	115	(Geen) uitzonderingen op vernietigbaarheid	
	116	Door onbekwame verrichte eenzijdige rechtshandeling	
	117	Overeenkomst gesloten door onbevoegde is in regel nietig	
	118	Rechtsvergelijking	
6		Wil, verklaring, vertrouwen	103
6.1		Het begrip wilsovereenstemming	103
	119	Wilsovereenstemming	
	120	Rechtsvergelijking	
	121	Totstandkoming in geval van uiteenlopen wilsverklaringen?	
	122	Wilstheorie, verklaringstheorie, vertrouwenstheorie	
	123	Samenspel van de drie theorieën	
	124	Vervolg	
	125	Beoordeling totstandkoming tegen achtergrond van relevante beginselen	
	126	BW maakt geen principiële keuze voor bindingsgrondslag	
	127	Wilstheorie en correcties daarop	
	128	Vertrouwensleer	
	129	Verwevenheid wilsleer en vertrouwensleer	
	130	Objectivering wilsbegrip	
	131	Relevante beginselen	
	132	Vervolg	
	133	Totstandkoming eenzijdige gerichte rechtshandeling	
	134	Beoordeling van gerechtvaardigd vertrouwen	
	134a	Derde die valselijk voor de ander verklaart	
	135	Nadeel als omstandigheid	
	136	Nadeel is een factor	
	137	Vervolg	
	138	Vervolg	
	139	Rechtsgevolg van ontbrekende wil	
6.2		Oorzaken van discrepantie tussen wil en verklaring	122
	140	Rechtswil, duidingswil, handelingswil	
	141	Ontbreken handelingswil	
	142	Ontbreken handelingswil, vervolg	
	143	Wilsontbreken op grond van geestelijke stoornis en bescherming vertrouwen	
	144	Ontbreken handelingswil, vervolg	
	145	Ontbreken handelingswil, vervolg	
	146	Ontbreken handelingswil, vervolg	
	147	Varia	
	148	Ontbreken rechtswil	
6.3		Het misverstand (de duidingswil ontbreekt)	129
	149	Ontbreken duidingswil	
	150	Ontbreken duidingswil, vervolg	
	151	Ontbreken duidingswil, vervolg	
	152	Ontbreken duidingswil, vervolg	
6.4		De schijnhandeling	132
	153	Simulatie	
	154	Twee typen simulatie: absolute en relatieve	

	155	Gedissimuleerde overeenkomst komt tot stand	
	156	Vertrouwen derden op totstandkoming ge(dis)simuleerde overeenkomst	
	157	Vervolg	
6.5		Het bij derden opgewekte vertrouwen	136
	158	Bescherming van vertrouwen van derden: art. 3:36 BW	
	159	Beschermingsbereik art. 3:36 BW	
	160	Wilsgebreken en bescherming derde op grond van art. 3:36 BW	
	161	Redelijkheid vertrouwen hangt af van omstandigheden	
7		Het tot stand komen van de wilsovereenstemming	141
	162	Totstandkoming overeenkomst: hoe, wanneer, waar?	
7.1		Wijze waarop de wilsovereenstemming tot stand komt	141
	163	Wijze van totstandkoming: aanbod en aanvaarding	
	164	Aanbod: voorstel concrete overeenkomst	
	165	Aanbod en aanvaarding zijn wilsverklaringen	
	165a	Regelingen overeenkomsten langs elektronische weg, op afstand of buiten verkooppriimte; diensten	
	165b	Typen wilsverklaringen	
	166	Niet-handelen als wilsverklaring	
	167	Niet-handelen kan wilsverklaring zijn of als zodanig gelden	
	168	Wilsverklaring besloten in presteren	
	169	Openbaar aanbod	
	170	Uitnodiging in onderhandeling te treden of aanbod te doen	
	171	Uitloving	
	172	Totstandkoming aanbod indien het wederpartij bereikt	
	173	Geldingsduur aanbod	
	174	Vervolg	
	175	(On)herroepelijkheid van aanbod	
	176	Onherroepelijk aanbod: absolute werking	
	177	Rechtsgevolgen onherroepelijk aanbod	
	178	Beoordeling geldigheid aanbod	
	179	Betekenis van vrijblijvend aanbod	
	180	Aanbieder overlijdt of wordt handelingsonbekwaam	
7.2		Tijdstip waarop de wilsovereenstemming tot stand komt	158
	181	Totstandkoming overeenkomst indien aanvaarding aanbieder bereikt	
	182	Ontvangsttheorie	
	183	Vervolg	
	184	Varia	
7.3		Plaats waar de overeenkomst tot stand komt	161
	185	Totstandkoming overeenkomst op plaats waar aanbieder de aanvaarding verneemt	
7.4		Rechtsvergelijkende gegevens	162
	186	Rechtsvergelijking met betrekking tot totstandkoming wilsovereenstemming	
	187	Aanbod en uitnodiging tot onderhandelen; tijdstip totstandkoming	
	188	Geldingsduur en (on)herroepelijkheid aanbod	
7.5		De onderhandelingsfase	164
	189	Onderhandelingen; totstandkoming zonder aanbod en aanvaarding	
	190	Vervolg	
	191	Precontractuele fase beheerst door eisen van redelijkheid en billijkheid	
	192	Vervolg	
	193	Grenzen aan vrijheid onderhandelingen af te breken	
	194	Vervolg	
	195	Veroordeling door te onderhandelen	

	196	Relevante omstandigheden voor ongeoorloofdheid afbreken van onderhandelingen	
	197	Verplichting schade te vergoeden	
	198	Positief contractsbelang	
	199	Negatief belang	
	200	Varia	
	201	Grondslag precontractuele verplichtingen	
	202	Vervolg	
	203	Praktisch belang; grondslag volgens EU-recht	
	204	Schending precontractuele mededelingsplicht	
	205	Discussie grondslagen precontractuele verplichtingen	
	206	Rechtsvergelijking	
	207	Vervolg	
8		Wilsgebreken	183
8.1		Inleidende opmerkingen	183
	208	Gronden voor gebrekkige vorming van wil	
	209	Historische achtergronden van de werking van wilsgebreken	
	210	Ander werkingsmechanisme dan door wilsmoment	
	211	Vervolg	
	212	Regeling wilsgebreken in BW (oud) en geldend BW	
	213	Rechtsvergelijking	
	214	PECL	
	215	Unidroit Principles	
	216	DCFR	
	217	Weens Koopverdrag	
8.2		Dwaling	191
	218	Dwaling is wilsvorming onder invloed van valse voorstelling	
	219	Oneigenlijke dwaling; misverstand	
	220	Rechtsgevolgen oneigenlijke dwaling en misverstand; grenzen met dwaling; rechtens relevante dwaling	
	221	Dwaling volgens BW (oud)	
	222	Art. 6:228 BW: causaal verband vereist tussen dwaling en sluiten overeenkomst	
	223	Voorbeelden aan de hand van koop	
	224	Verhouding tussen dwaling en stilzwijgende voorwaarde	
	225	Betekenis van dwaling omtrent buiten de overeenkomst gelegen omstandigheden	
	226	Redenen voor dwaling; kenbaarheid voor wederpartij van essentiële belang van omstandigheid	
	227	Kenbaarheid	
	228	Dwaling als gevolg van inlichtingen wederpartij	
	229	Geen beroep op dwaling indien ...	
	230	Dwaling als gevolg van achterwege laten inlichtingen	
	231	Vervolg; waarschuwingsplicht; oneerlijke handelspraktijk	
	232	Geen beroep op dwaling indien ...	
	233	Wederzijdse dwaling	
	234	Gemeenschappelijke dwaling ten aanzien van dezelfde omstandigheid	
	235	Geen beroep op dwaling indien ...; samenloop redenen voor dwaling; samenloop andere gronden voor schadevergoeding	
	236	Dwaling ten aanzien van uitsluitend toekomstige omstandigheid	
	237	Vervolg	

	238	Toekomstverwachtingen als factor bij beoordeling essentieel belang	
	239	Betekenis toekomstverwachtingen indien directe samenhang met dwaling	
	240	Vervolg	
	241	Dwaling blijft voor rekening dwalende	
	242	Dwalende heeft dwaling aan zichzelf te wijten	
	243	Andere vormen van dwaling die voor risico van dwalende blijven	
	244	Vervolg	
	245	Vervolg	
	246	Rechtsdwaling	
	247	Samenloop met andere vernietigingsgronden en wanprestatie	
	248	Vervolg	
	249	Dwaling in de persoon	
8.3		Bedrog	220
	250	Behandeling bedrog na behandeling dwaling	
	251	Bedrog: wettelijke omschrijving	
	252	Kunstgreep	
	253	Causaal verband tussen bedrog en sluiten van overeenkomst	
	254	Eisen te stellen aan door bedrog opgewekte dwaling	
	255	Bedrog gepleegd door ander dan wederpartij	
	256	Samenloop bedrog en andere vernietigingsgronden, wanprestatie en onrechtmatige daad	
8.4		Bedreiging	225
	257	Bedreiging: omschrijving	
	258	Bedreiging: geschiedenis en ontwikkeling van het begrip	
	259	(On)rechtmatigheid van dwang	
	260	Causaal verband tussen bedreiging en sluiten overeenkomst	
8.5		Misbruik van omstandigheden	229
	261	Misbruik van omstandigheden: beschrijving	
	262	Verhouding tussen noodtoestand, dwang en bedreiging	
	263	Geestelijke en psychische factoren	
	264	Wisselwerking noodtoestand en geestelijke en psychische factoren	
	265	Oud BW en Overgangsrecht	
	266	Causaal verband tussen misbruik van omstandigheden en sluiten overeenkomst	
	267	Misbruik: omschrijving	
	268	Onderscheid tussen misbruik van noodtoestand en misbruik van overwicht	
	269	Stoffelijk en onstoffelijk nadeel	
	270	Nadeel wordt ruim opgevat	
	271	(Omkering) bewijslast	
9		Vormvereisten	241
	272	Art. 3:37 lid 1 BW: consensualisme c.q. vormvrijheid	
	273	Rechtsvergelijking: vormvrijheid is uitgangspunt	
	273a	Europees recht	
	274	Art. 3:39 BW: strijd met wettelijk vormvereiste impliceert in beginsel nietigheid	
	275	Wettelijke eisen die geen vormvereiste zijn; totstandkoming langs elektronische weg	
	276	Strekking van vormschrift en daaraan te relateren (on)geldigheidsgevolg	
	277	Wettelijke uitzonderingen op nietigheid; varia	
	278	Geldt vormvereiste ook voor voorbereidende en voortbouwende rechtshandelingen	
	279	Geldt vormvereiste ook voor wijzigingsovereenkomst?	
	280	Varia	
	281	Vormvereiste kan worden overeengekomen	

	DE INHOUD VAN DE OVEREENKOMST	251
	Inleidende opmerkingen	253
	282 Plan van behandeling	
10	De bepaalbaarheid van de verbintenis	255
	283 Bepaalbaarheid, rechtsvergelijking	
	284 Bepaalbaarheid van de verbintenis	
	285 Bepaalbaarheid vereist niet bepaaldheid	
	286 Voorwerp prestatie moet zijn bepaald naar soort	
	287 Bepaalbaarheid op tijdstip totstandkoming	
	288 Toekomstige goederen	
	289 Bepaling erfrechtelijke bevoegdheden; beschikken over niet opengevallen nalatenschap	
	290 Historische achtergrond	
	291 Art. 4:4 lid 2 BW	
	292 Overeenkomsten vallend onder verbod art. 4:4 lid 2 BW	
	293 Voorbarige afstand rechten van erfgenaam	
	294 Nog niet opengevallen nalatenschap van derde	
	295 Nalatenschap van een van de partijen	
	296 Vervolg	
	297 Voorbeelden van niet door art. 4:4 lid 2 BW verboden bedingen	
	298 Zaken bestemd voor de openbare dienst	
11	De voortbouwende overeenkomst	269
	299 Vervanging oorzaak-vereiste, onder andere door art. 6:229 BW	
	300 Vervolg	
	301 Overeenkomst voortbouwend op ontbrekende rechtsverhouding is vernietigbaar; voortbouwen door overeenkomst te wijzigen of aan te vullen	
	302 Samenloop art. 6:229 BW met andere rechtsmiddelen, i.h.b. art. 6:228 BW (dwaling)	
12	Strijd met de wet, goede zeden of openbare orde	275
12.1	Inleidende opmerkingen	275
	303 Overeenkomst in strijd met fundamentele uitgangspunten maatschappij	
	304 Rechtsvergelijking	
	305 PECL	
	306 Vervolg	
	307 Vervolg	
	308 Vergelijking Nederlands recht en PECL	
	309 Evaluatie benadering PECL	
	309a Europees recht	
	310 Strijd met wet, goede zeden of openbare orde	
	311 Onderling verband wet, openbare orde en goede zeden; terminologie; rechtsvergelijking	
	312 Openbare orde en goede zeden als ongeschreven recht; toetsing in cassatie; ambtshalve toepassing	
	313 Wettelijk systeem; volgorde van behandeling	
12.2	De overeenkomst in strijd met de wet	282
	314 Dwingende wetbepaling	
	315 Totstandkoming, inhoud of strekking van overeenkomst in strijd met wet	
	316 Dwingend of regelend recht?	
	317 Onderscheid totstandkoming en inhoud of strekking	

	318	Systematiek art. 3:40 lid 2 en 3 BW	
	319	Toepassing art. 3:40 lid 2 BW als (geschonden) bepaling rechtsgevolg van schending (niet) regelt	
	320	Art. 3:40 lid 2 BW: nietigheid of vernietigbaarheid	
	321	Tenzij uit de strekking van de geschonden bepaling een ander rechtsgevolg voortvloeit	
	322	Art. 3:40 lid 3 BW: geen ongeldigheidsmodaliteit ex lid 2 als geschonden regel niet strekt tot ongeldigheid	
	322a	Variaties en verfijningen op systeem van art. 3:40 BW in literatuur en rechtspraak	
	323	Vervolg	
	324	Evaluatie	
	325	Inhoud overeenkomst in strijd met wet	
	325a	Vervolg	
	325b	Vervolg	
	325c	Vervolg	
	325d	Geen vordering tot nakoming	
	326	Varia	
	327	Tijdstip totstandkoming bepalend voor oordeel over geldigheid	
	328	Overeenkomst die wet niet schendt maar haar ontduikt	
	329	Wetsontduiking wordt getoetst aan strijd met goede zeden	
12.3		De overeenkomst in strijd met de goede zeden	298
	330	Inhoud goede zeden	
	331	Vervolg	
	332	Vervolg	
	333	Inhoud of strekking in strijd met goede zeden	
	334	(On)geldigheid van rechtshandelingen ter uitvoering nietige overeenkomst	
	335	Slechts een van de partijen heeft bedoeling die strijdt met goede zeden	
	336	Tijdstip totstandkoming bepalend voor oordeel over geldigheid	
	337	Voorbeelden	
	338	Overeenkomsten in verband met huwelijk en echtscheiding	
	339	Overeenkomsten omtrent hoogstpersoonlijke wettelijke bevoegdheden	
	340	Vervallen	
	341	Misbruik van positie	
	342	Vergaande onevenwichtigheid van wederzijdse prestaties of voorwaarden	
	343	Exoneraties en andere bedingen	
	344	Onredelijke benadeling van derden	
12.4		De overeenkomst in strijd met de openbare orde	311
	345	Openbare orde: fundamentele beginselen die wezenlijke belangen van de samenleving betreffen	
	346	Subcategorie	
	346a	Schending van minder fundamentele beginselen en openbare orde	
12.5		Synthese betreffende ongeldigheidsmodaliteiten krachtens art. 3:40 BW	315
	347	Flexibilisering geldende systeem van (on)geldigheid	
	347a	Vervolg	
	347b	Verband tussen strijdigheid met openbare orde en strijdigheid met goede zeden	
	347c	Strijd met openbare orde al dan niet voorafgegaan door strijdigheid met wet	
	347d	Rechtsgevolgen in geval totstandkoming, inhoud of strekking in strijd is met wet	
	347e	Rechtsgevolgen in geval van strijdigheid met openbare orde of goede zeden zonder strijdigheid met wet	

	347f Ongeldigheidsmodaliteiten en ongedaanmaking	
	347g Procesrechtelijke implicaties: ambtshalve toepassing	
13	Voorwaarde en tijdsbepaling	321
	348 Verrichten rechtshandeling onder tijdsbepaling of voorwaarde	
	349 Eenzijdige rechtshandelingen die (niet) verricht kunnen worden onder voorwaarde of tijdsbepaling	
	350 Analoge toepassing art. 3:38 BW en art. 6:21 BW op door rechter of wet gestelde voorwaarden	
	351 Vervolg	
	352 Wettelijke voorwaarde bedongen door partijen	
	353 Wettelijke ontbindende voorwaarde; varia	
14	De uitleg van overeenkomsten	327
	354 Uitleg	
	355 Rechtsvergelijking	
	356 Bedoeling van partijen	
	357 Weens Koopverdrag	
	358 PECL	
	359 Unidroit Principles	
	360 DCFR	
	361 Gewicht van gebruikte bewoordingen	
	361a Europees recht	
	361b Fundamentele rechten	
	362 Uitleg: omschrijving	
	363 Vervolg	
	364 Belang van redelijkheid en billijkheid	
	365 Systematiek: uitleg, aanvulling, beperking	
	366 Uitleggen en aanvullen	
	367 Bronnen; uitleg primair taak van partijen	
	368 Uitleg en toepassing van redelijkheid en billijkheid in cassatie	
	369 Uitleg van beding door Hoge Raad	
	370 Iedere verklaring vereist uitleg	
	371 Zuiver taalkundige betekenis is geen uitleg; belang tekst	
	372 Grondslag voor uitleg; Haviltex	
	373 Uitleg-maatstaven voor enkele gevalstypen	
	374 Gevalstypen	
	375 Uitlegmaatstaf andere 'gestandaardiseerde' of door algemene voorwaarden beheerste overeenkomsten	
	376 Enkele uitlegprincipes	
	377 Vrijheid van rechter bij uitleg	
15	De aanvulling van de inhoud van de overeenkomst door de wet, de gewoonte en de redelijkheid en billijkheid	349
	378 Art. 6:248 lid 1 BW: aanvulling overeenkomst	
	379 Vervolg	
	380 Aanvullende bron van verbintenissen: twee betekenissen	
	381 Wet als belangrijkste bron voor aanvulling van verbintenissen	
	382 Gewoonte of gebruik: omschrijving	
	383 Bewijs van bestaan van regel van gewoonterecht; verkeersopvattingen	
	384 Gewoonte en bestendig gebruikelijk beding	

	385	Redelijkheid en billijkheid afzonderlijke aanvullende bron van verbintenissen	
	386	Aard van de overeenkomst is gezichtspunt bij aanvulling	
	387	Duiding van enkele casusposities	
	388	Systematiek van aanvulling	
	389	Vervolg	
	390	Vervolg	
16		Redelijkheid en billijkheid	361
16.1		Inleidende opmerkingen	361
	391	Nadere beschouwing van aanvullende en beperkende werking van de redelijkheid en billijkheid	
	392	Historische wortels redelijkheid en billijkheid	
	393	Vervolg	
	394	Redelijkheid en billijkheid betreffen ongeschreven objectief recht	
	395	Beoordeling in cassatie	
	396	'Eisen' van redelijkheid en billijkheid	
	397	Vervolg	
	398	Werking redelijkheid en billijkheid in vermogensrecht	
	399	Redelijkheid en billijkheid in rechtspersonen- en handelsrecht, IPR en overgangsrecht	
	400	Eisen van redelijkheid en billijkheid beheersen mede iedere verbintenis en alle meezijdige vermogensrechtelijke rechtshandelingen	
	401	Toepasselijkheid van eisen van redelijkheid en billijkheid op alle vermogensrechtelijke rechtsbetrekkingen	
	402	Functies van redelijkheid en billijkheid	
16.2		Aanvullende werking	372
	403	Aanvullende werking redelijkheid en billijkheid	
	404	Voorbeelden, vervolg	
	405	Vervolg	
	406	Vervolg	
	407	Rechtsgevolgen van aanvullende werking redelijkheid en billijkheid	
	408	Bevoegdheid duurovereenkomst op te zeggen	
	409	Vervolg	
16.3		Beperkende werking	380
	410	Beperkende werking van redelijkheid en billijkheid	
	411	Historische ontwikkeling, vervolg	
	412	Vervolg	
	413	Onaanvaardbaarheid als toepassingsvereiste	
	414	Beperking geschiedt van rechtswege	
	415	Bewijs van feiten en omstandigheden die beperking meebrengen	
	416	Beperkende werking kan alle tussen partijen geldende regels betreffen	
	417	Derogering aan dwingend recht	
	418	Vervolg	
	419	Vervolg	
	420	Vervolg; procesrechtelijke consequentie	
	421	Beperking op grond van feiten en omstandigheden optredend voor, tijdens of na sluiten overeenkomst	
	422	Vervolg	
	423	Rechtsverwerking	
	424	Beperkende werking redelijkheid en billijkheid en/of (stilzwijgende) rechtsverwerking	
	425	Rechtsverwerking bij verbintenissen (anders dan) uit overeenkomst	

	426	Rechtsverwerking: omschrijving	
	427	Rechtsverwerking na, tijdens en/of voor totstandkoming overeenkomst	
	428	Verhouding rechtsverwerking en andere toepassingen van beperkende werking	
	429	Vervolg	
	430	Wettelijk en contractueel geregelde vormen van rechtsverwerking; bewijslast	
	431	Bindende partijbeslissing onderworpen aan eisen van redelijkheid en billijkheid	
	432	Bindend advies, arbitrage en redelijkheid en billijkheid	
	433	Vervolg	
	434	Vervolg	
	435	Rechtsgevolgen beperkende werking van redelijkheid en billijkheid	
16.4		Onvoorziene omstandigheden	404
	436	Wijziging overeenkomst bij onvoorziene omstandigheden op grond van beperkende werking redelijkheid en billijkheid	
	437	Historische achtergrond, vervolg	
	438	Maatstaf voor het vaststellen van rechtsgevolgen gewijzigde omstandigheden	
	439	Maatstaf gekozen in art. 6:258 BW	
	440	Vervolg	
	441	Art. 6:258 BW: wijzigings- of ontbindingsbevoegdheid rechter	
	442	Verdiscontering; discussie over dit criterium	
	443	Welke typen wijziging van omstandigheden?	
	444	Varia	
	445	Art. 6:258 lid 2 BW: gewijzigde omstandigheden voor risico van partij die zich daarop beroept	
	446	Wijziging of ontbinding bij wege van constitutieve rechterlijke uitspraak	
	447	Art. 6:260 BW: overige bevoegdheden van rechter bij wijziging of ontbinding	
	448	Varia	
	449	Onvoorziene omstandigheden: voorbeelden	
	450	Waardedaling en waardestijging van geld	
	451	Buitenlandse valuta	
	452	Onvoorziene omstandigheden die op bepaalde overeenkomst betrekking hebben	
	453	Algemeen belang	
	454	Samenhang gewijzigde omstandigheden, overmacht, wanprestatie en dwaling	
	455	Omstandigheden ten tijde van totstandkoming: wanprestatie, dwaling, overmacht	
	456	Samenhang art. 6:258 BW en 6:248 BW	
	457	Vervolg	
17		Algemene voorwaarden en standaardregelingen	425
17.1		Inleidende opmerkingen	425
	458	Algemene voorwaarden	
	459	Voor- en nadelen gebruik algemene voorwaarden	
	460	Bescherming van wederpartij	
	461	Wettelijke regeling betreffende de bestrijding van onredelijk bezwarende algemene voorwaarden	
	462	Europese Richtlijn betreffende oneerlijke bedingen in consumentenovereenkomsten	
	463	Overgangsrecht	

17.2	Begripsomschrijving	430
	464 Algemene voorwaarden: omschrijving	
	465 Vervolg	
	466 Zowel schriftelijke als mondelinge standaardbedingen	
	467 Kernbedingen zijn geen algemene voorwaarden	
	468 Kernbedingen: voorbeelden; dogmatiek	
	469 Varia	
17.3	De toepasselijkheid van algemene voorwaarden	435
	470 Vereisten voor en grondslag van gebondenheid aan algemene voorwaarden	
	471 Benaderingen in rechtsleer	
	472 Vervolg	
	473 Vervolg	
	474 Geldend recht: aanvaarding is eis voor toepasselijkheid	
	475 Kenbaarheidsvereiste; vernietigbaarheid	
	476 Beschikbaarstelling algemene voorwaarden	
	477 Terhandstelling en volgende overeenkomsten; elektronisch contracteren	
	478 Battle of forms	
17.4	Inhoudscontrole	444
	479 Rechtsgevolg onredelijke bezwarendheid is (ook ambtshalve toe te passen) vernietigbaarheid	
	480 Indicatieve lijst bij richtlijn	
17.4.I	De toetsing van contractsbedingen aan de open norm van art. 6:233 onder a BW	447
	481 Onredelijk bezarend beding is vernietigbaar	
	482 Concrete beoordeling onredelijke bezwarendheid beding	
	483 Gezichtspunten en vuistregels	
	484 Vervolg	
	485 Samenloop art. 6:233 onder a BW en art. 6:248 lid 2 BW	
	486 Door art. 6:233 BW bestreken gevallen	
	487 Vervolg	
	488 Anticipatie onder BW (oud) met behulp van goede trouw	
	489 Regeling van vernietigbaarheden; bijzondere bepalingen	
	490 Art. 6:235 lid 2 BW	
	491 Art. 6:235 lid 3 en lid 4 BW	
17.4.II	De lijsten van art. 6:236 BW en art. 6:237 BW	456
	492 Zwarte en grijze lijst	
	493 Grijze lijst: weerlegbaar vermoeden van onredelijke bezwarendheid	
	494 Lijsten leveren geen a contrario-argumenten; varia	
	495 Inhoudelijke behandeling lijsten	
	496 Art. 6:236 BW	
	497 Art. 6:237 BW	
	498 Art. 6:238 lid 1 BW; varia	
	499 Toepassingsgebied lijsten: natuurlijke personen niet handelend in uitoefening beroep of bedrijf	
	500 Overeenkomst heeft geen verband met beroeps- of bedrijfsactiviteiten	
	501 Conclusie	
	502 Reflexwerking lijsten	
	503 Vervolg	
17.4.III	De verbodsactie	465
	504 Abstracte toetsing algemene voorwaarden ten behoeve van verbodsactie	
	505 Vervolg	
	506 Verbod gericht tegen gebruik en/of bevordering gebruik; gebod	
	507 Sanctie op overtreding verbod	

17.5	Overige bepalingen	469
	508 Art. 6:244 BW: bedrijfsmatig handelende derde	
	509 Art. 6:245 BW	
	510 Art. 6:246 BW: dwingend recht	
	511 Art. 6:247 BW: internationale aspecten	
17.6	Standaardregelingen	473
	512 Standaardregeling: omschrijving	
	513 Verband standaardregeling en algemene voorwaarden	
	DE GEVOLGEN VAN DE OVEREENKOMST TEN AANZIEN VAN DERDEN	477
18	Algemene beginselen	479
	514 Uitgangspunt art. 6:248-6:257 BW; partijen: beschrijving	
	515 Rechtverkrijgenden	
	516 Derden	
	517 Afbakening partij en derde	
	518 Overeenkomst scheidt slechts verbintenissen tussen partijen	
	519 Waarom scheppen overeenkomsten geen verbintenissen tussen partijen en derden?	
	520 Onderscheid plichten en rechten; plichten van derden jegens partijen bij overeenkomst; onrechtmatige daad	
	521 Derde benadeelt onrechtmatig partij bij overeenkomst via wederpartij; drie gevalstypen	
	522 Wanprestatie door een van de partijen bij overeenkomst is onrechtmatig jegens belanghebbende derde	
	523 Gevallen waarin een overeenkomst wel rechten en plichten voor derden scheidt	
	524 Vervolg; verweermiddelen	
	525 Ongeschreven recht rechtvaardigt dat overeenkomst rechten en plichten voor derden scheidt	
	526 Vervolg	
	527 Geen algemene regels voor wel of geen doorwerking	
	528 In rechtsleer ontwikkelde gezichtspunten	
	529 Vervolg	
	530 Verweermiddelen derde tegen wie een exoneratie kan worden ingeroepen	
	531 Gebondenheid aan overeenkomst waarbij men zich sterk maakt voor een derde is geen uitzondering op uitgangspunt	
	532 Verschijningsvormen van overeenkomst krachtens welke men zich sterk maakt voor derde, vervolg	
	533 Vervolg	
	534 Art. 6:249 BW: rechtverkrijgenden onder algemene titel	
	535 Verschillende casusposities	
	536 Overeenkomsten tussen meer dan twee partijen; als partij te beschouwen derde	
	537 Casuïstiek; rechtsleer; varia	
	538 Meer dan twee partijen of betrokken derde?	
	539 Vervolg	
	540 Samenhangende overeenkomsten in EU-recht; rechtsleer	
19	Kwalitatieve rechten en verplichtingen	503
19.1	Inleidende opmerkingen	503
	541 Gevallen waarin overeenkomsten anderen dan partijen binden: kwalitatieve rechten en verplichtingen	
	542 Wettelijke regeling op grond waarvan contractuele rechtsverhouding ten aanzien van goederen op derde overgaat	

19.2	Kwalitatieve rechten	505
	543 Voor overgang vatbaar recht uit overeenkomst dat in verband staat met een goed	
	544 Vereisten voor aannemen kwalitatief recht, vervolg	
	545 Vervolg	
	546 Vervolg	
	547 Rechtsvergelijking	
	548 Verplichting tot verrichten overeengekomen tegenprestatie gaat mede over	
	549 Beperkte hoofdelijke aansprakelijkheid vervreemder; aanvullend recht	
19.3	Kwalitatieve verplichtingen	511
	550 Bij overeenkomst bedongen overgang van verplichting om iets te dulden of niet te doen ten aanzien van registergoed	
	551 Vereisten voor aannemen kwalitatieve verplichting	
	552 Vervolg	
	553 Vervolg	
	554 Notariële akte en inschrijving in openbare registers	
	555 Personen jegens wie beding geen werking heeft; varia	
	556 Verplichting tot verrichten overeengekomen tegenprestatie gaat mede over	
	557 Verhouding kwalitatieve verplichting en erfdienstbaarheden	
	558 Vervolg	
	559 Kettingbeding als alternatief voor kwalitatieve verplichting	
	560 Wijziging of (partiële) ontbinding kwalitatieve plicht of kettingbeding door rechter	
	561 Vervolg	
20	Het beding ten behoeve van een derde	521
	562 Beding ten behoeve van derde	
	563 Historische ontwikkeling leerstuk; overgangsrecht	
	564 Derdenbeding: omschrijving	
	565 Derde; rechtsgevolgen derdenbeding	
	566 Belang van derdenbeding: casuïstiek	
	567 Vervolg	
	568 Derdenbeding kan worden overeengekomen ten behoeve van iedere derde	
	569 Grondslag en tijdstip van ontstaan van recht van de derde	
	570 Aanvaarding door derde	
	571 Positie van derde vóór aanvaarding derdenbeding; varia	
	572 Na aanvaarding derdenbeding zijn er drie partijen bij de overeenkomst	
	573 Rechten en bevoegdheden van de drie partijen	
	574 Vervolg	
	575 Vervolg	
	576 Recht van derde hangt af van geldigheid overeenkomst waarbij derdenbeding tot stand kwam	
	577 Invloed ongeldigheid of vernietiging derdenbeding op gehele overeenkomst	
	578 Rechtsbetrekking stipulator en derde	
	579 Herroeping derdenbeding door stipulator	
	580 Art. 6:255 lid 1 BW	
21	Doorwerking van verweermiddelen ten behoeve van ondergeschikten	537
	581 Tegenwerpelijkheid aan of inroepbaarheid door derde van verweermiddel	
	582 Beroep op verweermiddelen door ondergeschikte van schuldenaar	
	583 Vervolg	
	584 Varia	
	585 Maatstaf voor beroep ondergeschikte op door werkgever gesloten overeenkomst	

22	De actio Pauliana	543
	586 Bescherming van derden met actio Pauliana	
	587 Bevoegdheid schuldeisers om rechtshandeling van schuldenaar met derde te vernietigen	
	588 Bevoegdheid van art. 3:45 BW beperkt tot schuldeisers	
	589 Vervolg	
	590 Alle rechtshandelingen zijn vatbaar voor vernietiging krachtens art. 3:45 BW	
	591 Vernietiging slechts indien rechtshandeling onverplicht was	
	592 Beroep op vernietiging alleen door benadeelde schuldeisers	
	593 Geen 'verruimde' Pauliana	
	594 Tijdstip van beoordeling benadeling	
	595 Bewijs van aanwezigheid van kennis van benadeling aan zijde schuldenaar	
	596 Vermoeden van wetenschap, vervolg	
	597 Vernietigbaarheid; (buiten)gerechtelijke vaststelling	
	598 Relatieve en beperkte werking vernietiging	
	599 Vervolg	
	600 Bescherming van derden tegen vernietiging	
	NIETIGHEID; VERNIETIGBAARHEID; ONTBINDING	557
	Inleidende opmerkingen	559
	601 Vernietiging, ontbinding, einde contractuele gebondenheid: overzicht en plan van behandeling	
	602 Vervolg	
	603 Vervolg; opzegging duurovereenkomsten; andere vormen van beëindiging	
23	Algemene leer der nietigheden	563
	604 Nietigheid: omschrijving	
	605 Systematische behandeling nietigheden in BW	
	606 Typen van onvolmaakte rechtshandelingen	
	607 Rechtshandelingen die van rechtswege nietig zijn vs. vernietigbare rechtshandelingen	
	608 Vervolg	
	609 Vervolg; overgangsvormen	
	610 Nietig en non-existent: voor vermogensrecht irrelevant onderscheid	
	611 Vervolg	
	612 Absolute vs. relatieve nietigheid	
	613 Verhouding vormen van onvolmaaktheid en vormen van nietigheid	
	614 Beperking nietigheid tot deel rechtsgevolgen of naar tijd	
	615 Strekking geschonden bepaling en doelmatigheid	
	616 Overangsrecht	
24	De vernietiging van rechtshandelingen	577
	617 Algemene regeling inzake vernietiging	
24.1	De wijze waarop de vernietiging plaatsvindt	578
	618 Wijzen van vernietiging	
	619 Art. 3:50 lid 2 BW: vernietiging bij wijze van uitzondering niet vormvrij	
	620 Bevoegdheid te vernietigen; tot wie vernietiging gericht moet zijn	
	621 Vernietiging bij rechterlijke uitspraak op grond van vordering of verweer	
	622 Vervolg	
24.2	Verjaring en verval	583

24.2.I	Verjaring van de rechtsvordering en verval door tijdsverloop	583
623	Verjaring vernietigingsvordering; verval vernietigingsbevoegdheid; exceptief verweer	
24.2.II	Andere gronden van verval	584
624	Drie andere gronden voor verval van vernietigingsbevoegdheid	
625	Verval als gevolg van bevestiging	
626	Gerechtigdheid tot bevestiging	
627	Bevestiging is rechtshandeling	
628	Verval door ongebruikt laten verstrijken van gestelde termijn	
629	Verval door wijziging gevolgen rechtshandeling	
630	(On)mogelijkheid nadeel afdoende op te heffen door wijziging, vervolg	
631	Vervolg	
632	Vervolg	
633	Aan verlangen tot wijziging te stellen eisen	
25	De gevolgen van vernietiging en van nietigheid	593
634	Regelingen betreffende aan nietigheid te verbinden gevolgen	
635	Afstemmen ongeldigheidsmodaliteit en restitutierechtelijke gevolgen	
635a	Europees recht	
25.1	De gevolgen van vernietiging	596
636	Vernietiging heeft terugwerkende kracht	
637	Herstel in toestand voorafgaand aan aangaan overeenkomst	
638	Reeds ingetreden gevolgen kunnen bezwaarlijk ongedaan worden gemaakt	
639	Bezwaarlijkheid ongedaanmaking en ontzegging van werking aan nietigheid	
640	Verplichtingen wederpartij: ongedaanmaking, schadevergoeding	
641	Typen te vergoeden schade	
642	Vervolg	
25.2	De gevolgen van nietigheid	601
643	Rechtsgevolgen nietigheid grotendeels vergelijkbaar met rechtsgevolgen vernietiging	
644	Beperking gevolgen van nietigheid van rechtswege	
25.3	Partiële nietigheid en conversie	602
25.3.I	Partiële nietigheid	602
645	Partiële nietigheid en partiële geldigheid	
646	Delen overeenkomst staan (niet) met elkaar in onverbrekelijk verband	
647	(Geen) splitsing van contractueel beding	
25.3.II	Conversie	606
648	Conversie nietige rechtshandeling in geldige	
649	Vervolg	
650	Ratio conversie	
651	Rechtsgrond conversie	
652	Conversie van rechtswege en ambtshalve	
653	Bepaalde betekenis van partijbedoelingen	
654	Vervolg	
655	Conversie geoorloofd zowel bij vernietigbaarheid als bij nietigheid van rechtswege	
656	Beoordeling van mogelijkheid van conversie	
657	Onderscheid tussen conversie en verwante rechtsfiguren	
658	Vervolg	
25.4	Bekrachtiging van nietige rechtshandelingen	615
659	Bekrachtiging doordat alsnog aan geldigheidsvereiste wordt voldaan	
660	Vervolg	
661	Vervolg	

	662 Niet heelbare gebreken; bekrachtiging beperkt tot nietigheid van rechtswege	
663	Vereiste voor bekrachtiging: 'als geldig aanmerken'	
	664 Vervolg	
	665 Mogelijke uitzondering op het 'als geldig aanmerken' vereiste	
26	De ontbinding van wederkerige overeenkomsten op grond van niet-nakoming	623
26.1	Inleidende opmerkingen	623
	666 Afdeling 6.5.5 BW	
	667 Ontbinding: BW (oud) en geldend recht	
	668 Vervolg	
	669 Verschillen oud recht en thans geldend recht; overgangsrecht	
	670 Grondslag ontbindingsbevoegdheid	
	671 Rechtsvergelijking	
	672 Rechtsvergelijking: wezenlijke tekortkoming	
	673 Rechtsvergelijking: verwijtbaarheid c.q. toerekenbaarheid	
	674 Rechtsvergelijking: verzuim	
	675 Rechtsvergelijking: wijze waarop ontbinding kan worden geëffectueerd	
	676 Rechtsvergelijking: samenloop van rechtsmiddelen	
	677 Rechtsvergelijking: rechtsgevolgen ontbinding en ongedaanmaking	
26.2	Voorwaarden voor de bevoegdheid tot ontbinding	630
	678 Inleiding	
	679 Ontbinding van ontstane rechtsbetrekking	
	680 Overeenkomstige toepassing	
	681 Tekortkoming in de nakoming is voorwaarde voor ontbindingsbevoegdheid	
	682 Vereiste van verzuim	
	683 Vervolg	
	684 Tekortkoming die ontbinding niet rechtvaardigt	
	685 Ontbinding als hoofdregel of uitzondering: discussie in rechtsleer	
	686 Andere gevallen waarin ontbindingsbevoegdheid ontbreekt	
26.3	De wijze waarop de ontbinding plaatsvindt	639
	687 Wijzen van ontbinding	
	688 Risico's verbonden aan buitengerechtelijke ontbinding	
	689 Varia	
	690 Rechtsmiddelen in geval van (toerekenbare) niet nakoming	
	691 Beschikbare rechtsmiddelen	
	692 Nakoming en ontbinding sluiten elkaar uit	
	693 Alternatieve vorderingen	
	694 Verschillende vorderingen voor verschillende delen overeenkomst	
	695 Gedeeltelijke ontbinding, vervolg	
	696 Rechtvaardiging (gedeeltelijke) ontbinding	
	697 Maatstaf voor vermindering tegenprestatie	
	698 Verhouding van gedeeltelijke ontbinding tot andere rechtsfiguren, waaronder vernietigbaarheid	
26.4	De gevolgen van de ontbinding	648
	699 Rechtsgevolgen van ontbinding	
	700 (Geen) zakelijke werking ontbinding	
	701 (Gedeeltelijke) ondergang verbintenissen	
	702 Vervolg; bedingen die niet door algehele ontbinding worden getroffen	
	703 Oorzaken van onmogelijkheid restitutie	
	704 Prestatie kan naar haar aard niet ongedaan worden gemaakt	
	705 Prestatie kan feitelijk niet ongedaan worden gemaakt	

	706	Verplichting om rekening te houden met ontbinding	
	707	Feitelijke onmogelijkheid te presteren is geen beletsel voor ontbindingsbevoegdheid	
	708	Art. 6:278 BW	
	709	Art. 6:275 en 6:276 BW	
	710	Schadevergoeding naast ontbinding	
	711	Vervolg	
26.5		Opschortingsrechten	659
	712	Opschortingsrecht: verweermiddel tegen nakoming	
	713	Verhouding art. 6:262 BW en art. 6:52 BW	
	714	Varia	
	715	Opschorting moet worden gerechtvaardigd door tekortkoming	
	716	Uitzondering: partij die als eerste moet presteren kan zich beroepen op opschorting	
	717	Opschorting als verweer bij ontbindingsvordering	
	718	Weigering na te komen; beide partijen plegen wanprestatie	

RECHTSHANDELING EN OVEREENKOMST

HOOFDSTUK 1

Inleiding

- [1] *Overeenkomst: belangrijkste bron van verbintenissen.* De belangrijkste bron van verbintenissen, namelijk de overeenkomst, vormt het onderwerp van deze derde band (deel 6-III).

Het Asser-Deel 6 dat het verbintenissenrecht tot onderwerp heeft is over vier boeken verdeeld. In de delen 6-I en 6-II werd de verbintenis in het algemeen behandeld. In deel 6-IV wordt de verbintenis uit de wet behandeld.

In nr. 47 e.v. van deel 6-I kwamen naar aanleiding van art. 6:1 BW de bronnen van verbintenissen ter sprake. De belangrijkste bron van verbintenissen, namelijk de overeenkomst, vormt het onderwerp van deze derde band (deel 6-III).

In deze band worden derhalve de voor alle obligatoire overeenkomsten geldende bepalingen behandeld. In het huidige BW is deze materie geregeld in titel 2, Boek 3 BW en in titel 5, Boek 6 BW. In het oude wetboek waren de desbetreffende bepalingen te vinden in het vierde boek, en wel in art. 1302 BW (oud) (ontbinding van wederkerige overeenkomsten wegens wanprestatie), in de tweede titel (art. 1349-1387 BW (oud), verbintenissen die uit overeenkomst geboren worden) en in de achtste afdeling van de vierde titel (art. 1482-1492 BW (oud), nietigheden).

Voor een goed begrip is het nuttig de plaats die de overeenkomsten en de 'verbintenissen uit de wet' in het rechtssysteem innemen te kennen.

- [2] *Rechtsfeiten: (rechts)handelingen en andere feiten.* Rechtsgevolgen vloeien voort uit rechtsfeiten. Dat kunnen zijn menselijke handelingen, waaronder rechtshandelingen, maar ook andere feiten.

Rechtsfeiten zijn die feiten, gebeurtenissen, handelingen of omstandigheden die enig recht doen ontstaan of die een bestaand recht wijzigen, tenietdoen of doen overgaan. Korter gezegd: rechtsfeiten zijn feiten waaraan enig rechtsgevolg is verbonden. Dit kunnen zijn menselijke handelingen, maar ook andere feiten, blote rechtsfeiten, zoals geboorte, dood, meer- of minderjarigheid, bloedverwantschap, tijdsverloop, het liggen van gronderven in elkaars nabijheid, enz.

Menselijke handelingen kunnen worden onderscheiden, naargelang zij al dan niet uitingen zijn van de wil van de handelende persoon (personen), gericht op het doen ontstaan van een rechtsgevolg. Van een rechtshandeling spreekt men, indien het rechtsgevolg intreedt omdat het door de handelende persoon (personen) was

beoogd, waarmee gelijk te stellen is het geval dat de wederpartij van de handelende persoon bij hem redelijkerwijs het bestaan van een op rechtsgevolg gerichte wil mocht aannemen. Treedt het rechtsgevolg in, onafhankelijk hiervan of het rechtsgevolg beoogd was of niet, dan kan men spreken van een materiële daad. Een materiële daad, maar géén rechtshandeling, is bijvoorbeeld het plegen van een onrechtmatige daad (art. 6:162 BW), het vinden van een schat (art. 5:13 BW), het maken van een werk van letterkunde, wetenschap of kunst (art. 1 Auteurswet 1912).

Rechtshandelingen worden wederom onderscheiden in meerzijdige en eenzijdige, naarmate al dan niet de overeenstemmende wilsverklaringen van verschillende personen nodig zijn. Eenzijdige rechtshandelingen zijn die handelingen, waarbij het rechtsgevolg intreedt door de, al dan niet tot een wederpartij gerichte, wilsuiting van één persoon. Eenzijdige rechtshandelingen zijn bijvoorbeeld het maken van een testament, de erkenning van een natuurlijk kind, de opzegging van een overeenkomst, de ingebrekestelling. Bij de meerzijdige rechtshandelingen is voor het intreden van rechtsgevolg de samenwerking van twee of meer personen nodig.

De meeste meerzijdige rechtshandelingen zijn overeenkomsten. Er zijn echter ook rechtshandelingen die tot stand komen door de samenwerking van verschillende personen en toch geen overeenkomsten zijn, zoals het door een vergadering aangenomen besluit.

De boven omschreven begrippen zijn overzichtelijk gerangschikt in het hieronder afgedrukte schema.

[3] *Rechtshandeling*. Bij het opstellen van deze groepering is uitgegaan van de vrijwel algemeen aanvaarde opvatting omtrent het begrip 'rechtshandeling'. Vgl. art. 3:33 BW en art. 3:35 BW. Zie over de historische achtergrond van deze bepalingen (het begrip rechtshandeling is afkomstig uit de negentiende-eeuwse Duitse dogmatiek) Lokin, *Gron. Opm. en Med. XVII* 2000, p. 17 e.v. Niettemin moet hierbij worden opgemerkt dat er tegenwoordig een neiging bestaat tot objectivering van het wilsbegrip. Zo omschrijft G.H.A. Schut, *Rechtshandeling* 1987, p. 2, de rechtshandeling niet als de handeling, waarbij het rechtsgevolg door de handelende persoon is beoogd, maar hij geeft als criterium aan, dat de rechtshandeling is gericht op het teweegbrengen van rechtsgevolgen. Zie daaromtrent hierna nr. [131].

Van de traditionele opvatting wordt afgeweken door Van Dunné in zijn proefschrift: *Normatieve uitleg van rechtshandelingen* (diss. Leiden) 1971, die, met uitschakeling van de wil van de handelende persoon, als een rechtshandeling beschouwt elke menselijke handeling die rechtsgevolgen doet ontstaan; ook een onrechtmatige daad zou volgens deze zienswijze tot de rechtshandelingen moeten worden gerekend. Deze opvatting heeft geen aanhang verworven.

Ter wille van de overzichtelijkheid is de bovenstaande groepering beperkt tot rechtsfeiten en rechtshandelingen, waaraan een verbintenisrechtelijk gevolg is verbonden. Daarom is daarbij geen melding gemaakt van privaatrechtelijke overeenkomsten die een ander deel van het vermogensrecht betreffen, zoals het huwelijk, de goederenrechtelijke overeenkomst en de procesrechtelijke overeenkomst (zie hierna nr. [19] e.v.) of die in de publiekrechtelijke sfeer liggen (hierna nr. [36]). Evenmin is naar volledigheid gestreefd; van verschillende rechtsfeiten en rechtshandelingen waaruit een verbintenis kan ontstaan (zie daaromtrent *Asser/Sieburgh 6-1* 2020/53 en 54) wordt geen gewag gemaakt. Zo is onder de eenzijdige rechtshandelingen geen melding gemaakt van publiekrechtelijke rechtshandelingen, hoewel ook deze meermalen een verbintenisrechtelijk gevolg in het leven roepen: een eenzijdige overheidsbeschikking bijvoorbeeld kan een civielrechtelijke verbintenis ten bate of ten laste van een particulier doen ontstaan, wijzigen of tenietdoen.

[4] *Systeem BW: regeling rechtshandeling (Boek 3 BW) en overeenkomst (Boek 6 BW)*. Het oude BW gaf een uitvoerige behandeling van de obligatoire overeenkomst, maar bevatte geen algemene regeling van de rechtshandeling. Hoogstens duiden enkele wetsbepalingen op het bestaan van dit begrip. In de praktijk werd in deze leemte voorzien door een aantal voor de obligatoire overeenkomst geschreven wetsbepalingen analoog toe te passen op andere rechtshandelingen.

Het huidige BW heeft met dit systeem gebroken. In het derde boek is een aantal rechtsregels opgenomen die gelden voor rechtshandelingen in het algemeen. De obligatoire overeenkomst wordt afzonderlijk in Boek 6 BW behandeld en geregeld.

Alvorens tot een omschrijving en een ontleding van de begrippen rechtshandeling en overeenkomst over te gaan wordt de aandacht erop gevestigd dat in het huidige BW een ander systeem is aanvaard met betrekking tot de rechtsregels die op de overeenkomst respectievelijk op de rechtshandeling betrekking hebben dan het oude BW bevatte.

Een overeenkomst is een species van het genus rechtshandeling (zie nr. [2]). In het oude BW werd het woord rechtshandeling zelfs niet genoemd, laat staan geregeld. Slechts op enkele plaatsen werd, op een gecamoufleerde wijze, op het bestaan van dit begrip geduid. Art. 1349 BW (oud) omschreef de overeenkomst als een handeling en daarmee moest zijn bedoeld een rechtshandeling. Zie hierna nr. [29]. Ook art. 1377 BW (oud) en art. 14 AB (oud) gebruikten het woord 'handeling' in de betekenis van rechtshandeling. Zie hierna nr. [590]. Een omschrijving of een algemene regeling van de rechtshandeling, voor zover deze geen obligatoire overeenkomst is, bevatte de oude wet echter niet. Het gevolg daarvan was dat in de rechtsleer en in de praktijk vele rechtsregels die slechts waren bestemd voor de obligatoire overeenkomst, analoog werden toegepast op andere rechtshandelingen.

Aldus werden bijvoorbeeld de wetsbepalingen omtrent dwaling, bedreiging en bedrog analoog toegepast op andere rechtshandelingen voor zover dit in overeenstemming was met de aard daarvan. Dit was ook het geval met de regels omtrent de onbekwaamheid en met de goede trouw-bepaling van art. 1374 BW (oud).

[5] *Onderling verband regeling rechtshandeling en overeenkomst.* Met dit systeem heeft het geldende BW gebroken. Op een soortgelijke wijze als dat geschiedde in art. 1349 BW (oud), wordt in art. 6:213 BW bepaald dat een overeenkomst een meerszijdige rechtshandeling is, waarbij een of meer partijen jegens een of meer andere een verbintenis aangaan. Anders echter dan in het oude BW is in het huidige BW aan de rechtshandeling een afzonderlijke titel gewijd, en wel in Boek 3 BW. Deze titel bevat een aantal voor elke rechtshandeling geldende bepalingen. Daarin worden verschillende regels, die in het oude BW uitsluitend waren geschreven voor de obligatoire overeenkomsten, gesteld voor rechtshandelingen in het algemeen. Zo worden de gevolgen van het aangaan van een rechtshandeling door een onbekwame geregeld in art. 3:32 BW en van het aangaan van een rechtshandeling door iemand met een geestelijke stoornis in art. 3:34 BW. De gevolgen van het tot stand komen van een rechtshandeling door bedreiging, door bedrog of door misbruik van omstandigheden zijn geregeld in art. 3:44 BW en die van het verrichten van een rechtshandeling in strijd met de goede zeden of de openbare orde in art. 3:40 BW. De wijze waarop een beroep moet worden gedaan op de vernietigbaarheid van een rechtshandeling vindt men in art. 3:49 e.v. BW.

Omdat de obligatoire overeenkomst een species is van het genus rechtshandeling, zijn al deze bepalingen ook toepasselijk op de obligatoire overeenkomst, waarvan art. 6:213 BW de volgende omschrijving geeft: 'Een overeenkomst in de zin van deze titel is een meerszijdige rechtshandeling, waarbij een of meer partijen jegens een of meer andere een verbintenis aangaan'.

Omgekeerd zijn er ook voor rechtshandelingen geldende regels, die niet in titel 2, Boek 3 BW zijn neergelegd, maar in titel 5, Boek 6 BW, waarin de obligatoire overeenkomst wordt behandeld. De gevolgen van het tot stand komen van een overeenkomst onder invloed van dwaling zijn geregeld in art. 6:228 BW; niettemin is deze bepaling ook toepasselijk op andere meezijdige rechtshandelingen en wel ingevolge art. 6:216 BW dat luidt: 'Hetgeen in deze en de volgende drie [lees thans, na de invoering van afdeling 6.5.2a BW: vier] afdelingen is bepaald, vindt overeenkomstige toepassing op andere meezijdige vermogensrechtelijke rechtshandelingen, voor zover de strekking van de betrokken bepalingen in verband met de aard van de rechtshandeling zich daartegen niet verzet.' Art. 6:217 e.v. BW, die het tot stand komen van een overeenkomst regelen, zijn, eveneens volgens art. 6:216 BW, toepasselijk op andere meezijdige rechtshandelingen. Dit is ook het geval met betrekking tot de belangrijke bepaling van art. 6:248 BW, bepalend dat een overeenkomst niet alleen de door partijen overeengekomen rechtsgevolgen heeft, maar ook die welke, naar de aard van de overeenkomst, uit de wet, de gewoonte of de eisen van redelijkheid en billijkheid voortvloeien.

[6] *Behandeling titels 3.2 en 6.5 BW.* De systematiek van het geldende wetboek brengt mee dat in dit werk ook aandacht wordt besteed aan de eenzijdige rechtshandeling. De obligatoire overeenkomst is als belangrijkste rechtshandeling het uitgangspunt van de behandeling, ook in die hoofdstukken die aan de in titel 3.2 BW geregelde onderwerpen zijn gewijd. Bepalingen uit de titels 3.2 en 6.5 BW worden gezamenlijk besproken waar het onderlinge verband tussen die bepalingen daartoe aanleiding geeft. Zo worden de bepalingen van afdeling 6.5.2 BW inzake aanbod en aanvaarding onmiddellijk na art. 3:33 e.v. BW inzake de totstandkoming van rechtshandelingen besproken, en wordt de dwaling (art. 6:228 BW) bij de overige wilsgebreken (art. 3:44 BW) behandeld. Anders dan in de delen 6-I en 6-II wordt derhalve in dit deel de systematiek van de wet slechts zeer ten dele gevolgd teneinde niet het verband te verbreken tussen onderwerpen die van oudsher bijeen hebben behoord.

Onderwerp van dit boek vormen derhalve de titels 3.2 BW, *Rechtshandelingen* (zoals gezegd met het accent op de obligatoire overeenkomst) en 6.5 BW, *Overeenkomsten in het algemeen*. In de achtste en de negende druk van deel 4-II werd zowel het oude als het geldende verbintenissenrecht behandeld, en wel op een zo veel mogelijk geïntegreerde wijze. Daarbij werd steeds aangegeven in hoeverre de nieuwe bepalingen geacht konden worden ook het oude recht (zie de in nr. [1] genoemde artikelen) weer te geven; die vraag bleef immers ook na de inwerkingtreding interessant, enerzijds in verband met de mogelijkheid van anticiperende interpretatie op punten waar het overgangsrecht eerbiedigende werking aan het oude recht verleent, anderzijds bij de beoordeling van de betekenis die onder het oude recht gewezen jurisprudentie na de inwerkingtreding heeft. Zie onder meer Hartkamp, *Wetsuitleg en rechtstoepassing na de invoering van het nieuwe Burgerlijk Wetboek* (rede Utrecht) 1992, p. 8 e.v. en H.J. Snijders, *Retropatie, Opmerkingen over het beroep op onder het oude Burgerlijk Wetboek gevormde precedenten bij de*

toepassing van het huidige (rede Leiden) 1995. Daarentegen wordt vanaf de tiende druk, die ruim vijf jaar na de inwerkingtreding van het thans geldende recht is verschenen, niet langer een volledig overzicht van het oude recht geboden. Daaraan wordt nog slechts kort aandacht besteed bij wijze van historische inleiding of voor zover enig inzicht in het oude recht nuttig is voor een beter begrip van het thans geldende recht.

- [7] *Obligatoire overeenkomsten: belangrijkste groep van rechtshandelingen.* De belangrijkste groep van de rechtshandelingen vormen de overeenkomsten, met name de overeenkomsten die verbintenissen in het leven roepen.

Mensen leven met elkaar samen. Teneinde zichzelf en de gemeenschap in stand te houden, werken zij samen en nemen zij deel aan de onderlinge uitwisseling van zaken en diensten. Omdat in een geordende samenleving dit economische verkeer gereguleerd pleegt te zijn, neemt eenieder deel aan het rechtsverkeer, voornamelijk door het sluiten van overeenkomsten. Overeenkomsten waarmee praktisch iedereen in aanraking komt zijn bijvoorbeeld de overeenkomsten van koop, huur, vervoer, verzekering en de arbeidsovereenkomst.

Wanneer de term 'overeenkomst' wordt gebruikt zonder nadere aanduiding, is daarmee vrijwel steeds bedoeld de verbintenisscheppende, de obligatoire overeenkomst. Ook de wet heeft bij de algemene regeling van de overeenkomsten in de eerste plaats de obligatoire overeenkomst op het oog.

Daarnaast kent het recht nog andere overeenkomsten dan de verbintenisscheppende, zoals de familierechtelijke, de goederenrechtelijke, de procesrechtelijke en de publiekrechtelijke overeenkomst.

Dit boek zal in hoofdzaak handelen over de obligatoire overeenkomst. Ter inleiding daarop volgen enige opmerkingen over de overeenkomst als algemeen begrip. Opgemerkt zij dat de vraag of een meezijdige rechtshandeling al dan niet een overeenkomst kan worden genoemd, veeleer uit rechtstheoretisch oogpunt interessant is dan dat zij op zichzelf beslissend zou zijn voor de regels die op de rechtshandeling van toepassing zijn. Dit hangt samen met de systematiek van het BW, zoals die hierboven werd uiteengezet.

Ook het belang van de onderscheiding tussen obligatoire overeenkomsten en andere meezijdige vermogensrechtelijke rechtshandelingen, waarop het vroeger voor de wetstoepassing aankwam, is voor het huidige recht beperkt. Voor de obligatoire overeenkomsten zijn de bepalingen van titel 6.5 BW geschreven; op andere meezijdige vermogensrechtelijke rechtshandelingen zijn deze van overeenkomstige toepassing (art. 6:216 BW), ongeacht of zij als overeenkomst kunnen worden aangemerkt en ongeacht waar zij in de wet zijn geregeld. Voorts worden alle in 'het vermogensrecht' geregelde rechtshandelingen beheerst door titel 3.2 BW; buiten het vermogensrecht – men denke wat het privaatrecht betreft aan Boek 1 en 2 BW en aan het burgerlijk procesrecht – is deze titel in beginsel van overeenkomstige toepassing (art. 3:59 BW). Zie ook nr. [36].

HOOFDSTUK 2

De overeenkomst als algemeen begrip

2.1 Het begrip overeenkomst in algemene zin

- [8] *Omschrijving overeenkomst.* Een overeenkomst is, kort gezegd, een rechtshandeling, tot stand gekomen door de overeenstemmende en onderling afhankelijke wilsverklaringen van twee of meer partijen, gericht op het teweegbrengen van rechtsgevolg ten behoeve van een van de partijen en ten laste van de andere partij, of ten behoeve en ten laste van beide (alle) partijen over en weer.

In dit hoofdstuk passeert een aantal belangrijke kenmerken van het begrip overeenkomst in algemene zin de revue. Daarbij wordt niet beoogd tot een definitie van dit begrip te komen in de zin van een uitputtende leerstellige opsomming van alle kenmerken die een rechtshandeling moet vertonen, wil zij overeenkomst mogen heten. Zo'n definitie, indien al mogelijk, zou noch van praktisch belang zijn voor de bepalingen van de rechtsgevolgen van een geldig tot stand gekomen overeenkomst, noch voor die in geval van nietigheid. Zie het vorige nummer en hierna nr. [604] e.v.

De overeenkomst is een species van het genus rechtshandeling. Rechtshandelingen zijn uitingen van de wil van de handelende persoon of personen, die is gericht op het doen ontstaan van rechtsgevolg, waarmee gelijk te stellen is het geval dat de wederpartij van de handelende persoon bij hem redelijkerwijs het bestaan van een op rechtsgevolg gerichte wil mocht aannemen. Zie boven nr. [2]. Het zijn die door de mens gestelde handelingen, waarmede hij het doen intreden van enig rechtsgevolg beoogt. Het objectieve recht verbindt aan een dergelijke handeling het ontstaan of het tenietgaan van een recht of van een rechtsverhouding, omdat zodanig gevolg door de handelende persoon (personen) beoogd is. Vgl. art. 3:33 BW, dat luidt: 'Een rechtshandeling vereist een op een rechtsgevolg gerichte wil die zich door een verklaring heeft geopenbaard.' Hiermee heeft de wetgever tot uiting gebracht dat de – verklaarde – wil van de handelende persoon een handeling tot een rechtshandeling stempelt. Als een aanvulling hierop wordt in art. 3:35 BW bepaald, dat een rechtshandeling ook tot stand kan komen doordat de handelende persoon het vertrouwen heeft gewekt dat zijn wil was gericht op deze totstandkoming. Zie verder omtrent de wilstheorie en de vertrouwens-

theorie hierna nr. [121] e.v. Zie voor een meer gedetailleerde uitwerking van het begrip overeenkomst hierna nr. [31] en [39] e.v.

Indien de rechtshandeling een overeenkomst is, worden de handelende personen als 'partijen' aangeduid.

Er zij op gewezen dat het begrip overeenkomst ook in andere betekenissen dan die van handeling wordt gebruikt; er kan ook onder worden verstaan de uit de handeling voortvloeiende rechtsbetrekking tussen de contracterende partijen (de inhoud van het overeengekomene). Vgl. ook hierna nr. [679] en Schut, *Rechtshandeling* 1987, p. 46 e.v.

[9] *Kenmerken overeenkomst: wilsovereenstemming, verklaring.* Een belangrijk kenmerk van de overeenkomst is de wilsovereenstemming van verschillende personen (*duorum vel plurium in idem placitum consensus*). Deze overeenstemming bestaat niet hierin, dat ieder voor zich hetzelfde wil verkrijgen. Dit is ook mogelijk, maar in de regel wil ieder iets anders verkrijgen dan de medecontractant. De koper wil een zaak verkrijgen tegen betaling van een zekere prijs, de verkoper daarentegen wil, juist omgekeerd, de zaak afstaan tegen ontvangst van die prijs.

De wilsovereenstemming bestaat hierin, dat de wil van beide partijen gericht is op het tot stand brengen van een bepaald rechtsgevolg. Bij een obligatoire overeenkomst beogen de partijen een vermogensrechtelijke betrekking te doen ontstaan, krachtens welke de één tot een bepaalde prestatie verplicht en de ander tot die prestatie gerechtigd is.

Dat de wilsovereenstemming een belangrijk kenmerk van de overeenkomst is, houdt niet in, dat de wilsovereenstemming het enige wezensbestanddeel is van de overeenkomst. Het is immers niet voldoende dat bij beide partijen een overeenstemmende wil bestaat; zij moeten deze ook aan elkaar hebben geopenbaard. Aan de innerlijke bedoeling op zichzelf kan geen rechtsgevolg worden verbonden. De overeenkomst komt niet tot stand, voordat de partijen elkaar hun wil hebben kenbaar gemaakt. Op het begrip wilsovereenstemming en op het vereiste van de wilsverklaring en op het daarmee nauw verbonden leerstuk van het gerechtvaardigde vertrouwen kom ik later uitvoerig terug (nr. [119] e.v.).

[10] *Kenmerken overeenkomst: totstandkoming vormvrij, tenzij.* De overeenkomst kan doorgaans vormloos tot stand komen, maar voor sommige overeenkomsten wordt door de wet een bepaalde *vorm* voorgeschreven. De schenking, behalve de gift van hand tot hand, kwam naar oud recht alléén tot stand, indien zij werd gedaan bij notariële akte (art. 7A:1719 BW (oud)). Een huwelijk kan alleen tot stand komen, indien het wordt voltrokken ten overstaan van een openbaar ambtenaar; de onderlinge afspraak van twee partners dat zij met elkaar huwen alléén doet geen huwelijk ontstaan. Het niet voldoen aan een wettelijk vormvoorschrift leidt in beginsel tot nietigheid van de rechtshandeling (art. 3:39 BW). Hetzelfde geldt trouwens voor het niet in acht nemen van andere wettelijke vereisten, zoals bijvoorbeeld de inschrijving van een akte van levering in de openbare

registers, die wij, anders dan *Asser/Rutten 4-II 1982* (6e druk), p. 13, niet tot de vormvoorschriften zouden willen rekenen. Zie hierna nr. [27] en [272] e.v.

[11] *Kenmerken overeenkomst: meezijdige rechtshandeling.* De rechtshandeling moet zijn tot stand gekomen door de samenwerking van twee of meer partijen. De overeenkomst is samengesteld uit de handelingen van verschillende personen en is dus een meezijdige rechtshandeling. Een eenzijdige rechtshandeling (niet te verwarren met een eenzijdige overeenkomst, zie nr. [80]), waarbij de wilsverklaring van één persoon een rechtsgevolg teweegbrengt, is geen overeenkomst. De aanvaarding van een nalatenschap; het maken van een testament (art. 4:42 BW; vgl. art. 4:93 BW), de erkenning van een natuurlijk kind; de opzegging van een overeenkomst; de ingebrekestelling, zijn eenzijdige rechtshandelingen, geen overeenkomsten.

Intussen is het mogelijk, dat een overeenkomst tot stand komt, hoewel slechts één natuurlijk persoon handelend is opgetreden, bijvoorbeeld indien iemand optreedt én voor zichzelf, én voor een ander die hij vertegenwoordigt, of voor twee verschillende personen die hij beiden vertegenwoordigt. In wezen wordt dan gehandeld door twee zelfstandige rechtssubjecten, omdat de fysiek handelende persoon optreedt in twee verschillende hoedanigheden. Men vergelijkte in dit verband de beschouwingen van Langemeijer in zijn conclusie voor HR 15 april 1955, *NJ 1955/542*. Zie ook art. 3:68 BW, art. 7:416 BW en art. 7:417 BW.

Soms treedt ook schijnbaar een rechtsgevolg in door de medewerking van twee personen, terwijl in werkelijkheid de rechtshandeling tot stand komt door de wilsverklaring van één van hen. Dit geschiedt bijvoorbeeld indien op een verzoek een gunst wordt verleend, maar de inwilliging ervan geheel aan het welnemen van de aangezochte is overgelaten. Men heeft dan niet met een overeenkomst, maar met een eenzijdige rechtshandeling te doen. Ook voor het afstand doen van enig recht (niet zijnde een vorderingsrecht of een beperkt recht) kan een eenzijdige verklaring van de rechthebbende voldoende zijn. Vgl. *Asser/Sieburgh 6-II 2021/314*.

Veel overeenkomsten komen tot stand tussen twee partijen. Dit neemt niet weg dat overeenkomsten in het huidige tijdsgewricht dikwijls tussen meer dan twee partijen worden gesloten. Indien zes personen in een onverdeeldheid gerechtigd zijn, kunnen zij gezamenlijk een overeenkomst aangaan teneinde uit de onverdeeldheid te geraken. De wet zegt uitdrukkelijk dat de overeenkomst van maatschap door méér dan twee personen kan worden aangegaan (art. 7A:1655 BW), terwijl ook art. 6:213 lid 2 BW en art. 6:279 BW ervan uitgaan dat de obligatoire overeenkomst tussen méér dan twee partijen kan worden gesloten. Eenvoudigheidshalve zal hier verder in de regel worden gesproken van een tussen twee partijen tot stand gekomen overeenkomst. Op de tussen meer dan twee partijen gesloten overeenkomsten kom ik in nr. [536] e.v. terug.

Een partij kan uit meer personen bestaan. Evenals één natuurlijk persoon kan optreden in twee verschillende kwaliteiten (zie boven), is het mogelijk dat verschillende natuurlijke personen gezamenlijk optreden als één partij, één rechts-subject. Indien de beide curatoren in een faillissement een overeenkomst aangaan